

Hagia Sophia and Sinan's Mosques: Structure and Decoration in Süleymaniye Mosque and Selimiye Mosque

Mio TAKIKAWA

(Η Αγία Σοφία και τα Τεμένη του Μιμάρ Σινάν)

Άρθρο που εκφωνήθηκε στο 2ο διεθνές συνέδριο καλλιτεχνικών σπουδών του πανεπιστημίου Seijo (Τόκυο, Ιαπωνία) το 2010, προσβάσιμο στο διαδίκτυο [file:///C:/Users/Alexandros/Downloads/art-17_18_06%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Alexandros/Downloads/art-17_18_06%20(1).pdf)

Εκ πρώτης όψεως, το θέμα αυτού του άρθρου είναι η σχέση της Οθωμανικής Αρχιτεκτονικής με την «Βυζαντινή», μέσα από συγκεκριμένα παραδείγματα. Εξετάζει τον μεγαλύτερο Οθωμανό αρχιτέκτονα, τον Μιμάρ Σινάν (1489-1588) και δύο από τις πιο σημαντικές του προτάσεις, τα τζαμιά του Σουλεϊμάν (κατασκευή 1550-1556) και του Σελίμ (1569-1574), και περιγράφει πώς «συναγωνίζονται» την Αγία Σοφία (532-537). Πρόκειται για ένα άρθρο σαφές, σύντομο, που συνοδεύεται από διαφωτιστική εικονογράφηση.

Το πράγμα δεν είναι τόσο απλό όμως. Διότι η Αγία Σοφία είναι μόνον οι απαρχές της Βυζαντινής Αρχιτεκτονικής. Μέχρι τον Σινάν έχουν μεσολαβήσει σχεδόν χίλια χρόνια. Έκτοτε στην Ανατολική Ρωμαϊκή αυτοκρατορία έχουν γίνει πολλές αρχιτεκτονικές προτάσεις. Η Αγία Σοφία είναι το σημείο έναρξης, μιας νέας φάσης του Ρωμαϊκού κόσμου. Είναι σημείο μετάβασης από την Αυτοκρατορική Ρώμη στην Ρωμαϊκή Χριστιανική Αυτοκρατορία. Έτσι μετέχει και υποδεικνύει και τις δύο περιόδους. Για μας, λοιπόν, είναι σημείο τόσο εξόδου όσο και εισόδου στους προβληματισμούς της αυτοκρατορικής περιόδου της Ρώμης που τελειώνει.

Η εποχή που εγκαινιάζεται με τον Αύγουστο (27 π.Χ.) είναι η εποχή που ο θεοποιημένος «Αυτοκράτορας» είναι η κορυφή του κόσμου, δίχως διάκριση μεταξύ πολιτικής και θρησκείας, χαρακτηριστικά που μας αρέσει να διακρίνουμε στο Ισλάμ και να παραβλέπουμε πως είναι το θεμέλιο της Ρωμαϊκής Ειρήνης που, ενώ έδωσε σπουδαία αποτελέσματα για τρεις αιώνες, στο τέλος κατέληξε στην τρομακτική αποσύνθεση του 3^{ου} αιώνα, εποχή στην οποία η Αυτοκρατορία γκρεμιζόταν μέσα στον ίδιο τον εαυτό της.

Σε αυτή την μετάβαση παραπέμπουν τα χαρακτηριστικά της Αγίας Σοφίας και δεν είναι μόνο η «μεγαλοπρέπεια» που υπαγορεύει την εμμονή των Οθωμανών με την Αγία Σοφία, μια τέτοια αντίληψη υποτιμά όλες τις πλευρές. Η εμμονή των Οθωμανών, ειδικά με την Αγία Σοφία, είναι γεμάτη νόημα. Μοιάζει να επιλέγουν ένα κτήριο που οδηγεί πίσω σε λύσεις και προβλήματα συγγενικά με τα δικά τους και ανήκουν περισσότερο στην Αυτοκρατορική Ρώμη. Επιλέγουν να ξεκινήσουν στο ίδιο σημείο που ξεκινά ο «Βυζαντινός» κόσμος για να πάνε στη συνέχεια προς τα πίσω, σε λύσεις που π.χ. θα είναι πιο κοντά στο Πάνθεον της Ρώμης του Αδριανού (2^{ος} αιώνας μ.Χ.) παρά στην «Μονή της Χώρας» των Κομνηνών (11^{ος} αιώνας μ.Χ.).

Η Αγία Σοφία αποτελεί μια απόπειρα σύνθεσης της ρωμαϊκής βασιλικής με τα περίκεντρα κτίσματα, κτίσματα δηλαδή που εγγράφονται σε κύκλο και έχουν έναν ενιαίο χώρο, όπως οι ροτόντες ή τα οκταγωνικά τέτοια.* Έχει, λοιπόν, μια αντίληψη για τον χώρο που προτάσσει την «ενότητα», την φωνή του «ενός», της «μίας φωνής» και «μίας σκέψης» αν και απομακρύνεται ήδη από αυτήν. Στους αιώνες που ακολουθούν, οι «Ρωμαίοι», που ονομάστηκαν «Βυζαντινοί», θα προχωρήσουν την σύνθεση του ενός χώρου με τον πολλαπλό χώρο και θα κάνουν πιο πολύπλοκες συνθέσεις. Βλέπουμε ο χώρος «διασπάται» συστηματικά, ο τρούλος γίνεται μικρότερος και λιγότερο επιβλητικός και το τύμπανο στο οποίο στηρίζεται βαθαίνει με τρόπο ώστε να πρέπει να γυρίσεις συνειδητά το κεφάλι για να τον δεις. Εντούτοις, ο περίφημος Σινάν στην ερμηνεία του θα κάνει αλλαγές που θα είναι ακόμα περισσότερο συμμετρικές και «ενωτικές». Θα αλλάξει επίσης την σχέση με το φως. Η διάταξη του χώρου, η σκηνοθεσία του φωτός, η σχέση του «μέσα» με το «έξω», η τοποθέτηση του τρούλου και η επιβολή του ή όχι στο σύνολο κτίσμα είναι μερικά μόνο από τα σημαίνοντα χαρακτηριστικά της αρχιτεκτονικής αυτών των κτηρίων. Στοιχεία «σημαντικά», που συμπυκνώνουν και πηγάζουν από μια πολιτική-φιλοσοφική-θεολογική πρόταση.

Να αναφέρουμε εδώ, κάπως επιπόλαια, πως, για παράδειγμα, το «φως» συνδέεται με θεματικές όπως: το «Θείο» φως, δηλαδή την υπέρλογη ή όχι προέλευση της δικαιοσύνης. Θέμα κρίσιμο μια που καθορίζει αν υπάρχει κάτι «άλλο» πέρα από την εξουσία και την δύναμη. Ανάλογα με την απάντηση που δίνουμε σε αυτό το ερώτημα δίνεται ή όχι η δυνατότητα να ασκηθεί κριτική στην εξουσία από μια «άλλη» περιοχή, αλλιώς η ισχύς τείνει να αποτελεί από μόνη της εγγύηση του κύρους και της αλήθειας της. Το φως συνδέεται, επίσης, με την σχέση του «μέσα» με το «έξω», σημείο διαπραγμάτευσης ποιότητων όπως η ύπαρξη και με ποιους όρους, της ιδιωτικότητας, των ατομικών δικαιωμάτων, της αξίας της κάθε ανθρώπινης ζωής σε σχέση με το «κοινό καλό» κ.ο.κ.

Διαβάζοντας το άρθρο και αναλογιζόμενος κανείς τις πολιτικές λύσεις και προτεραιότητες του Ισλαμικού Οθωμανικού κόσμου στο δικό του πλαίσιο, ίσως διακρίνει ευρύτερα πράγματα.

Αφ' ενός, πως οι απαντήσεις του Σινάν είναι απολύτως συνεπείς και εκλεπτυσμένες, ευθυγραμμισμένες με τον πραγματισμό του Σουνιτικού Ισλάμ που απαντά με διαφορετικές λύσεις ή ακόμα και σε διαφορετικά προβλήματα. Κι αυτό όχι μόνο στην Αγία Σοφία ή μόνο από τους Οθωμανούς αλλά συνολικά. Ένα κλασσικό παράδειγμα είναι η απαγόρευση αναπαράστασης του Προφήτη και του Θεού. Αυτός ο περιορισμός αποτελεί ανάχωμα απέναντι σε μιαν απόλυτη εξουσία, δημιουργεί έναν χώρο που καμία εξουσία δε μπορεί να σφετεριστεί, πάντα ελεύθερο και εξ ίσου προσβάσιμο σε όλους τους ανθρώπους, ανεξαρτήτως κοινωνικής θέσης.

Αφ' ετέρου, διακρίνει πως η σχέση της Οθωμανικής αρχιτεκτονικής με το Ρωμαϊκό παρελθόν είναι ουσιαστική και γόνιμη. Δεν είναι παράδοξο πως αυτή η σχέση βοηθά να καταλάβουμε καλύτερα και την Αγία Σοφία, φωτίζει τους στόχους της και τα προβλήματα που προσπαθεί να πραγματευτεί. Ο φωτισμός για παράδειγμα στο ναό, η επιλογή που έγινε για έναν φωτισμό εν πολλοίς έμμεσο και συγκριτικά μετρημένο γίνεται κατανοητή ως επιλογή πολύ πιο εύκολα μόλις δει κανείς την Οθωμανική απάντηση. Κι αυτή η συνάντηση τριών εποχών σε ένα κτίσμα, για να πάρουν διαφορετικούς δρόμους η κάθε μία, μας βοηθά να δούμε τις διαφορές να οδηγούν στις ομοιότητες και το αντίστροφο. Όλα αυτά τα ενδιαμέσα πεδία επιτρέπουν στην ίδια την Ευρώπη να καταλάβει και την βαθιά της σχέση με τον «άλλο» που συστηματικά απωθεί στο όνομα της «Ανατολής» κι έτσι να βρει τρόπο να μιλήσει μαζί του, όπως επίσης βοηθά να καταλάβει τα τυφλά της σημεία, την σχέση της με το «άλλο» π.χ. τις πολιτικές επιλογές που την βαρύνουν ακόμα και αναδεικνύουν μια βαθιά βία που φωλιάζει μέσα της και με ιδανικές ιστορίες, ή γελοίες κραυγές, προβάλλει σε σημεία που αρνείται να εξετάσει.

*Στο βιβλίο του Π.Μιχελί, *Αισθητική Θεώρηση της Βυζαντινής Τέχνης* υπάρχει ήδη μια περιγραφή του εγχειρήματος της Αγίας Σοφίας, όπως επίσης υπάρχει ένα βιβλίο του ίδιου αφιερωμένο αποκλειστικά στο αυτό θέμα.